

Over de Onderzoekspraktijken in *Leisure and Tourism Research*

Rede uitgesproken door
Prof. dr. John Gelissen

Prof. dr. John Gelissen studeerde Sociologie met een specialisatie in de Methoden en Technieken van Onderzoek aan de Katholieke Universiteit Brabant. In 2001 promoveerde hij aan Tilburg University op het proefschrift *Worlds of Welfare, World of Consent? Public Opinion on the Welfare State*.

Hij is sinds 2003 als universitair docent verbonden aan het Departement Methoden en Technieken van Tilburg University waar hij methodologisch en statistisch onderwijs verzorgt over kwalitatieve en kwantitatieve onderzoekstechnieken aan bachelor-, master-, en research master studenten. Sinds december 2015 is hij tevens bijzonder hoogleraar op de leerstoel *Methoden en Technieken voor Leisure Studies* bij Tilburg University, Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Departement Methoden en Technieken. Deze bijzondere leerstoel is ingesteld vanwege het samenwerkingsverband tussen de Academy for Leisure/Leisure Studies van de NHTV University of Applied Sciences Breda en de Tilburg School of Social and Behavioral Sciences. De leerstoel wordt mogelijk gemaakt door NHTV University of Applied Sciences Breda.

Het doel van de leerstoel is om een bijdrage te leveren aan de methoden van onderzoek die gebruikt worden in Leisure Studies, zowel via bijdrage aan het inhoudelijk onderzoek van de NHTV-Academy for Leisure onderzoekers als via eigen methodologisch onderzoek dat relevant is voor het terrein van Leisure Studies. Wat dit laatste betreft is Gelissen vooral geïnteresseerd in de methodologie van comparatief surveyonderzoek met kwalitatieve en kwantitatieve methoden.

Over de Onderzoekspraktijken in *Leisure and Tourism Research*

Prof. dr. John Gelissen

Rede

in verkorte vorm uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Methoden en Technieken voor Leisure Studies aan Tilburg University op 10 juni 2016 door Prof. dr. John Gelissen.

© John Gelissen, 2016
ISBN: 978-94-6167-281-0

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier.

www.tilburguniversity.edu/nl

Over de Onderzoekspraktijken in
Leisure and Tourism Research

Mijnheer de Rector Magnificus,

Zeer geachte toehoorders,

Ik heb vandaag het genoegen u te mogen toespreken over een onderwerp dat zowel bij wetenschappers als bij niet-wetenschappers vaak een glimlach om de mond tovert: de vrije tijd. Die glimlach kan om verschillende redenen ontstaan. Sommigen vinden het verrassend – ja, soms zelfs raar – dat zoiets als vrije tijd het onderwerp kan zijn van serieus onderzoek. Wanneer men als onderzoeker op het gebied van de vrijetijdswetenschappen op een feest of verjaardag vertelt met welke materie men zich in het dagelijks leven zoal bezighoudt, dan levert dit nogal eens bij de gesprekspartner een glimlach van beleefde verbazing op, of – zeker als de gesprekspartner al enige alcoholische consumpties heeft genuttigd – een opmerking als ‘dan heb je vast veel vakantie!’. Misschien een begrijpelijke reactie als je het vakgebied niet kent en enigszins beschonken bent. Een andere reden waarom het horen van het woord ‘vrije tijd’ gewoonlijk een glimlach veroorzaakt is omdat vrije tijd voor mensen om verschillende redenen belangrijk is. Vrije tijd associëren we immers vaak met allerlei aangename en positieve gevolgen die ze ons kan bieden. Als je het gevoel hebt dat je geleefd wordt in het dagelijks leven door werk of gezinsleven, dan kan vrije tijd je een moment bieden om de sleur te doorbreken. Vrije tijd biedt ook de mogelijkheid om invulling te geven aan wat men belangrijk vindt in het leven – iemands persoonlijke waarden – en mensen ontlenen naast hun werk steeds meer hun status en identiteit aan de manier waarop ze invulling geven aan hun vrije tijd. Met andere woorden, vrijetijdsgedrag hangt samen met de leefstijlen van mensen. En vrije tijd kan iemands horizon verbreden: Je doet nieuwe ervaringen en ideeën op, en je komt in contact met mensen van verschillende achtergronden die mogelijk ook iemands passie in vrijetijdsbesteding delen. Het zijn zulke, en zoals we zullen zien, vele andere aspecten die vrijetijdswetenschappers ook doen glimlachen als ze stilstaan bij de zaken waar ze onderzoek naar doen.

Desondanks constateren Mommaas, van den Heuvel, en Knulst (2000, p. 21) in hun rapportage aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid dat de relevantie van wetenschappelijk onderzoek naar de vrije tijd door menigeeen in twijfel wordt getrokken. Omdat vrije tijd te maken heeft met hobby's, amusement, entertainment, vermaak en plezier lijkt het een onschuldig en onproblematisch onderzoeksterrein waar onderzoek wordt gedaan naar

alledaagse en onbeduidende onderwerpen. Maar wetenschappelijk onderzoek naar de vrije tijd en het gerelateerde veld van toerisme is juist uitermate relevant, niet zozeer omdat vrije tijd zelf een probleem is, maar vanwege de centrale rol ervan in het leven van mensen en de maatschappij. Nederlanders in de leeftijd van 20-74 jaar beschikken volgens schattingen van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Cloïn, Kamphuis, Schols, Tiessen-Raaphorst, & Verbeek, 2011) gemiddeld over 5:24 uur vrije tijd per dag. Dat is de tijd die resteert na aftrek van alle verplichtingen, persoonlijke verzorging en reistijd. Dat is overigens vergeleken met andere Europese landen vrij veel. Nederlanders besteden in die dagelijkse 5:24 uur gemiddeld:

- 1 uur en 22 minuten aan sociale contacten, informele hulp, vrijwilligerswerk en sociale participatie
- 51 minuten aan verschillende vormen van cultuur, sport, recreatie, hobby's
- 2 uur en 51 minuten aan mediagebruik, waaronder televisie en dvd's kijken, lezen, radio en muziek luisteren vallen
- 20 minuten aan rusten

Nederlanders vullen hun vrije tijd dus op een gevarieerde manier. Vaak gebeurt dit op zichzelf of in gezelschap van enkele vrienden waarbij de vrije tijd op een aangename manier wordt ingevuld zonder dat dit iets kost. Maar vrije tijd is tegenwoordig ook *big business*, en een belangrijk gedeelte van de invulling van vrije tijd loopt via toeristische activiteiten. Dat is ook de reden waarom ik in deze rede niet alleen het vrijetijdswetenschappelijk onderzoek onder de loep neem, maar ook het sociaalwetenschappelijke toerisme onderzoek; beide velden zijn namelijk sterk verweven. Om u een impressie te geven van het economisch belang van de toeristische industrie: Het Europese Statistisch Bureau voor de Statistiek Eurostat becijferde dat in 2012 1 op de 10 ondernemingen in de Europese niet-financiële economische sector behoorde tot de toerisme-industrie. Bij deze 2.2 miljoen ondernemingen werkten zo'n 12 miljoen personen. Gemiddeld genomen voor de Europese Unie ondernam rond de 61 procent van de Europese bevolking ten minste één toeristische trip met een niet-zakelijk doel. Nederlanders behoren met een percentage van rond de 82 procent tot de top van de Europese Unie wat betreft het niet-zakelijk toerisme, in schril contrast tot burgers van Bulgarije en Roemenië met percentages van rond de 25 procent. Toerisme-gerelateerde industrieën zijn goed voor 3.6 procent van de omzet en 5.5 procent van de toegevoegde waarde van de niet-financiële

economische sector (Eurostat, 2015a). Voor professionals werkzaam bij bedrijven en organisaties in de vrijetijds- en toerismesector is de ontwikkeling van wetenschappelijke kennis over alle aspecten van vrijetijdsbesteding van mensen cruciaal. Zij moeten weten van welke factoren het vrijetijdsgedrag en de beleving afhankelijk zijn; met zulke inzichten kan de sector mensen een betekenisvolle vrijetijdsbesteding bieden en daarin ook innoveren.

Maar waar gaat het wetenschappelijke onderzoek naar de vrije tijd – leisure studies – nu eigenlijk over? Vrijetijdswetenschappelijk onderzoek houdt zich allereerst bezig met het beschrijven van de hoeveelheid vrije tijd waarover mensen beschikken, en hoe zij hun vrije tijd invullen en beleven. Maar: mensen verschillen in de hoeveelheid vrije tijd die ze hebben, hun vrijetijdsgedrag en vrijetijdsbelevingen. De één werpt graag een hengeltje uit terwijl de ander liever een klassiek concert bezoekt, en binnen de groepen sportvissers en concertbezoekers zullen er ook verschillen bestaan in de beleving van hun activiteiten. Een belangrijke taak van de vrijetijdswetenschapper is vervolgens om theoretische verklaringen te ontwikkelen voor zulke verschillen in het vrijetijdsgedrag en de vrijetijdsbelevingen en ze vervolgens te toetsen. Inzichten uit de psychologie, sociale psychologie en sociologie zijn belangrijke instrumenten die de vrijetijdswetenschapper gebruikt om verschillen in gedrag en beleving te verklaren. Maar hier houdt het werk van de vrijetijdswetenschapper niet op: het vrijetijdsgedrag en de beleving ervan hebben ook weer allerlei sociale, economische, en milieu-consequenties. Aanbieders van producten en diensten op het gebied van de vrije tijd stemmen hun aanbod af op de behoeften van mensen om hun vrije tijd op een zinvolle manier in te vullen. Ook kan vrijetijdsgedrag juist worden beïnvloed door het aanbod aan voorzieningen en producten, al dan niet gestimuleerd of juist tegengewerkt door overheidsingrijpen. Ook deze relaties tussen vraag naar vrijetijdsvoorzieningen en -producten, het aanbod ervan, en het (overheids)beleid dat erop is gericht zijn onderwerp van studie binnen de vrijetijdswetenschappen. Zulke verbanden worden onderzocht vanuit sociologisch-, sociaalgeografisch-, marketing-, en management perspectief. De wetenschappelijke studie van de vrije tijd is dus ook nauw verweven met de praktijk van de commerciële vrijetijdsindustrie en het beleid dat lokale, regionale en landelijke overheden voeren om bijvoorbeeld het toerisme te bevorderen als een mogelijke impuls voor economische ontwikkeling.

Nu gaat deze rede over de onderzoekspraktijken in leisure en tourism research. Daarmee begeven we ons op het gebied van de methoden en technieken van onderzoek. De methoden en technieken van onderzoek gaan over de theorie over hoe onderzoek moet worden gedaan, hoe onderzoeksgegevens worden verkregen en worden geanalyseerd. Ik wil u niet alleen kennis laten maken met thema's die binnen het wetenschappelijk onderzoek naar vrijetijd en toerisme centraal staan, maar vooral ook met de praktijken die onderzoekers volgen als ze hun onderzoek verrichten. Daarmee bedoel ik het geheel van manieren waarop zij invulling geven aan de opzet van een onderzoek, de procedures voor selectie van onderzoekseenheden, het gebruik van kwalitatieve en kwantitatieve analysetechnieken, en de procedures die worden gebruikt om de geldigheid en betrouwbaarheid van de bevindingen te garanderen. Om u te laten zien op welke manieren in het veld van leisure en tourism research onderzoek wordt verricht zal ik resultaten presenteren van een beschrijvend onderzoek dat ik ten behoeve van deze rede heb uitgevoerd. Daarmee breng ik in kaart hoe onderzoekers op het gebied van leisure en tourism hebben gerapporteerd in een reeks van invloedrijke wetenschappelijke tijdschriften binnen hun vakgebied. Ik beoog deze data ook met enige kritische blik te bekijken wat betreft de gebruikte methoden en technieken; dit is immers een belangrijk onderdeel van mijn leeropdracht en het hoort ook bij het werk van methodologen en statistici. Mensen die bij Methoden en Technieken werken zijn nu eenmaal vaak reddende engelen als een inhoudelijk onderzoeker niet goed weet hoe nu verder met het onderzoek, maar ze zijn ook vaak de luis in de pels wanneer onderzoek de maat moet worden genomen. Die laatste rol van 'luis in de pels' vervul ik in deze rede – overigens met de allerbeste en meest constructieve bedoelingen – ook een beetje, hoewel ik vind dat de aureool van een reddende engel mij beter past. Ook identificeer ik binnen de velden enkele grotendeels onontgonnen onderzoeksthema's waarin ook kansen voor methodologisch-statistisch onderzoek liggen. In deze rede zal ik daarvoor enkele lijnen uitstippelen.

Ik zal eerst kort toelichten hoe ik het onderzoek op het gebied van leisure en tourism in kaart heb gebracht. Ik heb ervoor gekozen om te kijken naar de eindproducten van wetenschappelijk onderzoek: wetenschappelijke tijdschriftartikelen die zijn verschenen in 13 leisure en tourism gerelateerde tijdschriften in de periode van begin 2000 tot en met begin 2016. Het zou voor mij alleen ondoenlijk zijn geweest om alle duizenden publicaties afzonderlijk door te nemen. Daarom heb ik een toevallige steekproef genomen uit een lijst van alle

relevante en beschikbare tijdschriftartikelen. Om een dergelijk steekproeflijst te kunnen maken heb ik tijdschriften gekozen uit de citatie categorieën “leisure” en “tourism” waarvoor het Institute for Scientific Information (ISI) citatie-indices produceert. Dit instituut publiceert jaarlijks zogenaamde impact-factoren van wetenschappelijke tijdschriften. Niet elk wetenschappelijk tijdschrift wordt door ISI opgenomen in de citatie-indices, want tijdschriften moeten voldoen aan strenge kwaliteitsvoorwaarden. Impact-factoren worden door wetenschappers en beoordelaars en financiers van onderzoek vaak gezien als indicatoren voor de kwaliteit van onderzoek. Daarom kijken wetenschappers bij de keuze van een wetenschappelijk tijdschrift niet alleen naar de thematiek van het tijdschrift, maar ook naar de impactfactor ervan. Impactfactoren zijn vooral handig als men tijdschriften binnen een vakgebied met elkaar wil vergelijken. Tabel 1 laat de impactfactoren zien van tijdschriften uit het veld van leisure en tourism voor 2014.

Tabel 1. Impactfactoren van tijdschriften op het gebied van leisure en tourism research.

Rang	Titel van het tijdschrift	2014 Journal Impact Factor	Impact Factor over 5 jaren
1	Annals of Tourism Research	2.685	3.467
2	Tourism Management	2.554	3.762
3	Journal of Travel Research	2.442	3.194
4	Journal of Sustainable Tourism	1.959	3.238
5	International Journal of Tourism Research	1.314	1.777
6	Journal of Hospitality & Tourism Research	1.188	1.768
7	Leisure Sciences	1.177	1.581
8	Asia Pacific Journal of Tourism Research	1.023	1.051
9	Current Issues in Tourism	0.918	1.485
10	Journal of Leisure Research	0.907	1.348
11	Journal of Travel & Tourism Marketing	0.736	1.205
12	Leisure Studies	0.690	1.058
13	Journal of Hospitality Leisure Sport & Tourism Education	0.455	0.500
14	Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism	0.432	0.942
15	Journal of Tourism and Cultural Change	0.361	0.408

Copyright © 2015 Thomson Reuters

De tijdschrifttitels die vet zijn gemarkeerd heb ik meegenomen in mijn onderzoek. Met het oog op de haalbaarheid heb ik ervoor gekozen om de high-impact tijdschriften *Tourism Management* en *Journal of Travel Research* nog niet in de analyse mee te nemen; alleen al voor deze twee tijdschriften zou ik ruim 500 artikelen moeten hebben onderzocht; bovendien wilde ik liever een zo breed mogelijke reeks van tijdschriften in mijn onderzoek meenemen in plaats van alleen de publicaties in drie tijdschriften die het vakgebied, met name op het gebied van toerisme-onderzoek, domineren.

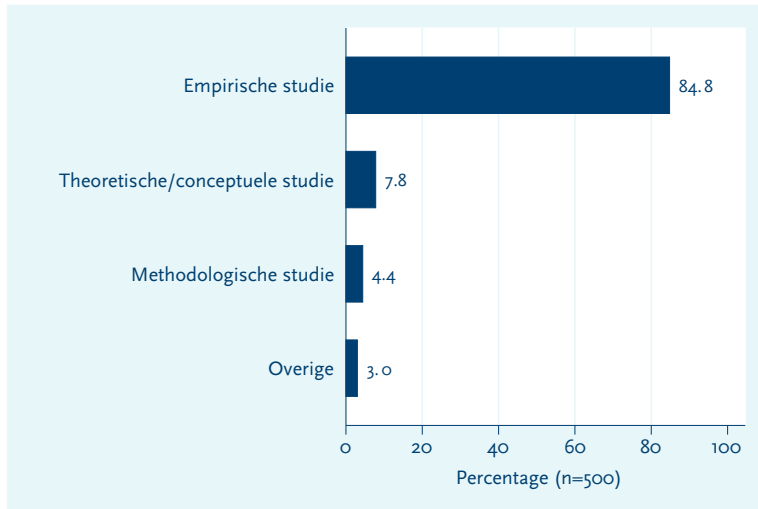
Na selectie van de tijdschriften die ik in mijn onderzoek wilde betrekken, heb ik alle referenties van publicaties die in de periode 2000-2016 in de zogenaamde *Journal Citation Reports* zijn opgenomen gedownload. In sommige jaren hebben bepaalde tijdschriften de eisen van ISI niet kunnen halen en voor die jaren zijn er dus geen literatuurreferenties via ISI beschikbaar. Vooral in de periode 2005-2015 zijn voor de meeste tijdschriften wel referenties beschikbaar geweest. Met deze aanpak heb ik een steekproeflijst gemaakt met in totaal 6111 literatuurverwijzingen. Vervolgens heb ik de computer een toevallige steekproef laten trekken van 728 publicatiereferenties. Deze steekproef betrof een steekproefgrootte van 12 procent, per combinatie van tijdschrift en publicatiejaar. Boekbesprekingen en korte bijdragen van redacteurs van een tijdschrift zijn buiten beschouwing gelaten, en vervangen door een toevallig geselecteerd onderzoeksartikel. Voor deze rede laat ik u de resultaten zien van een analyse van 500 onderzoeksartikelen uit de steekproef, die ik overigens één voor één handmatig van het internet heb gedownload, zodat ik ze kon nalezen op de inhoudelijke thematiek, maar vooral ook op de gebruikte methoden en technieken.

Om de geselecteerde studies te kunnen beoordelen qua bepaalde methodisch-statistische kenmerken die ze hebben, heb ik een zogenaamde kwantitatieve inhoudsanalyse uitgevoerd. Dit is een analysestrategie waarbij documenten systematisch wordt beoordeeld op een aantal criteria met een codeerinstrument. Het codeerinstrument omvat instructies waarmee een codeur kan beslissen welke score op een bepaald kenmerk van het artikel moet worden toegekend. In feite gebruik ik dus een soort checklist om vast te leggen of in de rapportage van een onderzoek bepaalde aspecten wel of niet zijn toegepast.

Bevindingen

Als het onderzoek dat ik hier presenter mij één ding heeft geleerd, dan is het wel dat leisure en tourism research uitermate gevarieerd is qua thema's die worden onderzocht. Thema's variëren van de invloed van toenemend toerisme op de economische ontwikkeling van regio's tot onderzoek naar de manieren waarop vrouwelijke Harley Davidson rijders zich staande weten te houden in een door mannen gedomineerde vrijetijdsbeoefening; of welke passagiers het cabinepersoneel van bepaalde luchtvaartmaatschappijen het meest vervelend vindt. Studies naar de ervaringen van – en interacties tussen – deelnemers aan cruises, of van backpackers. Ook mijn geliefde hengelsport ben ik enkele keren tegen gekomen binnen onderzoek naar recreatieve activiteiten. Maar er zijn toch enkele thema's die relatief meer aandacht krijgen. Zo wordt er veel onderzoek gedaan naar vormen en gevolgen van duurzaam toerisme, dus vormen van toerisme met respect voor mens, dier en milieu. Ook het bezoeken van, en de interacties met mensen van andere culturen tijdens reizen en vakanties krijgt veel aandacht. Veel onderzoek richt zich verder op de aantrekkelijkheid van toeristische bestemmingen, events of toeristische attracties en de ervaringen van de bezoekers ermee: wat maakt locaties en activiteiten aantrekkelijk, zijn mensen tevreden met datgene wat wordt aangeboden en zijn ze van plan om ook nog eens terug te komen? Kortom, we zien in veel onderzoek dat de aandacht vooral is gericht op óf de vrijetijdsbesteding van het individu en de factoren die de vrijetijdsbesteding bepalen, óf op de aanbodkant van vrijetijds- en toeristische activiteiten, óf op thema's waarbij individu en aanbod van activiteiten elkaar ontmoeten.

Wetenschappelijke tijdschriften bevatten gewoonlijk verschillende soorten bijdragen van wetenschappers. Figuur 1 geeft de samenstelling van de steekproef naar enkele soorten.

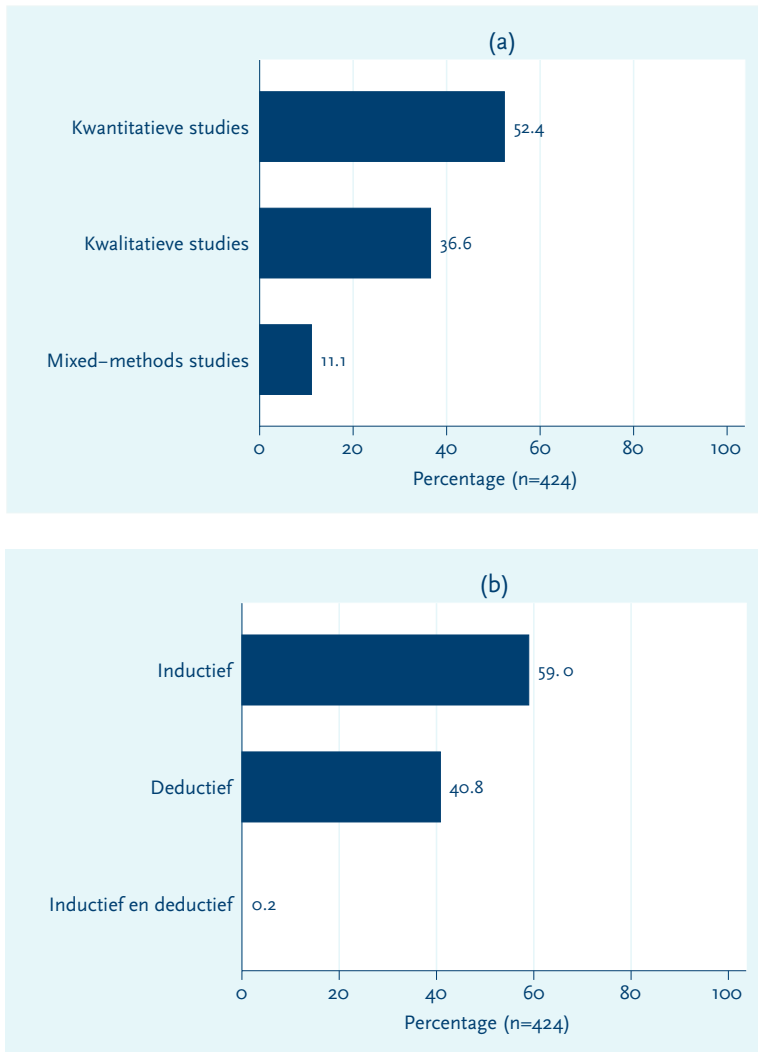

Figuur 1. Soorten onderzoek gerapporteerd in de geselecteerde wetenschappelijke tijdschriften.

De belangrijkste zijn de zogenaamde empirische onderzoeksartikelen, die zijn gebaseerd op waarnemingen die de onderzoeker heeft verricht om zijn theoretische ideeën te ontwikkelen of te toetsen. Ook kunnen theoretische artikelen (zonder empirische waarnemingen) en methodologische artikelen worden onderscheiden. In de laatstgenoemde categorie wordt bijvoorbeeld onderzoek gerapporteerd waarin nieuwe methoden en technieken van onderzoek worden gepresenteerd. De categorie ‘overige’ omvat beschouwende artikelen die wel een voor leisure of tourism relevante thematiek behandelen zonder dat zij concrete empirische, theoretische of methodische vraagstukken beantwoorden. Het staafdiagram laat zien dat van alle 500 gecodeerde artikelen, bijna 85 procent bestond uit empirische onderzoeksartikelen; bijna 8 procent bestaat uit artikelen die een theoretische bijdrage leveren, terwijl methodologische bijdragen nog geen 5 procent van alle onderzochte artikelen uitmaken. In de resultaten die ik u in het vervolg zal laten zien beperk ik me tot de 424 empirische onderzoeksartikelen die in mijn steekproef terecht zijn gekomen.

Onderzoeksvragen die in het onderzoek van onderzoekers in leisure en tourism centraal staan kunnen niet alle op een en dezelfde wijze onderzocht worden. Sommige vragen kunnen het beste worden beantwoord door middel van het gebruik van een kwantitatief-statistische benadering, andere onderzoeksvragen stellen betekenisgeving van belevenissen meer centraal en lenen zich daarom

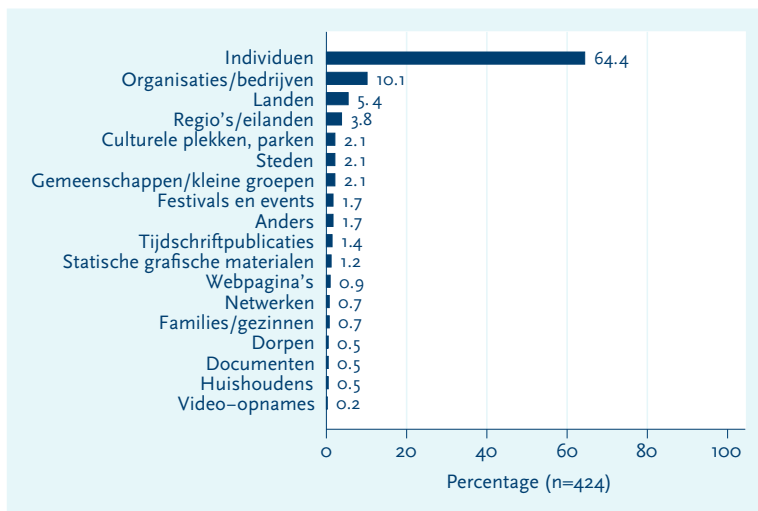
meer voor kwalitatief onderzoek, en weer andere studies vereisen dat benaderingen worden gecombineerd. Ook verschillen studies wat betreft het doel van de analyse: staat hypothesetoetsing centraal, of wil men juist theoretische ideeën construeren op basis van wat de data vertellen? Figuur 2 laat zien wat het aandeel is van elke type benadering in de 424 empirische onderzoeksartikelen:

Figuur 2. Onderzoeksbenederingen in geselecteerde empirische tijdschriftartikelen: (a) kwantitatieve en/of kwalitatieve benaderingen (b) inductieve en/of deductieve studies.

We zien hier dat ruim 50 procent van alle empirische studies een kwantitatieve benadering heeft toegepast waarbij gebruik wordt gemaakt van statistische analysetechnieken. Studies waarin een kwalitatief onderzoeksdesign is toegepast maken ook een erg belangrijk onderdeel uit van het onderzoek in het veld, met rond 37 procent van de studies. Studies waarbij kwalitatieve en kwantitatieve methoden in dezelfde studie zijn gecombineerd zijn relatief zeldzaam: slechts ongeveer 1 op de 10 studies in de steekproef was van deze aard. Verder zien we dat 59 procent van de geselecteerde empirische studies gericht is op het ontwikkelen van inzichten op basis van empirische waarnemingen (inductieve studies) terwijl 41 procent een vooraf ontwikkeld theoretisch kader met hypothesen gebruikte (deductieve studies).

Na deze typering van onderzoeksbenaderingen is een andere interessante vraag welke onderzoekseenheden in de onderzochte studies centraal staan. Met onderzoekseenheden bedoelen we op wie of wat de variërende kenmerken die in een onderzoek worden onderzocht en de relaties daartussen betrekking hebben. Hoewel we in theorie vele verschillende soorten mogelijke onderzoekseenheden kunnen onderscheiden, blijkt in de praktijk dat in bijna twee derde van alle empirische studies individuen centraal staan (Figuur 3).

Figuur 3. Onderzoekseenheden in geselecteerde empirische tijdschriftartikelen.

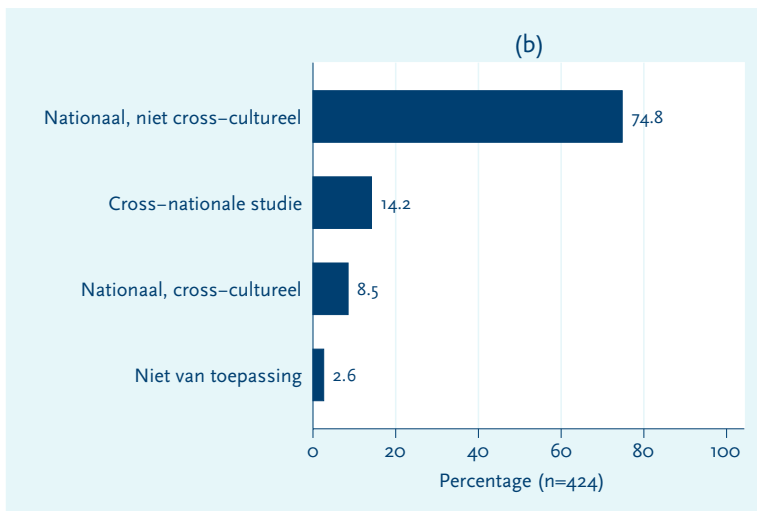
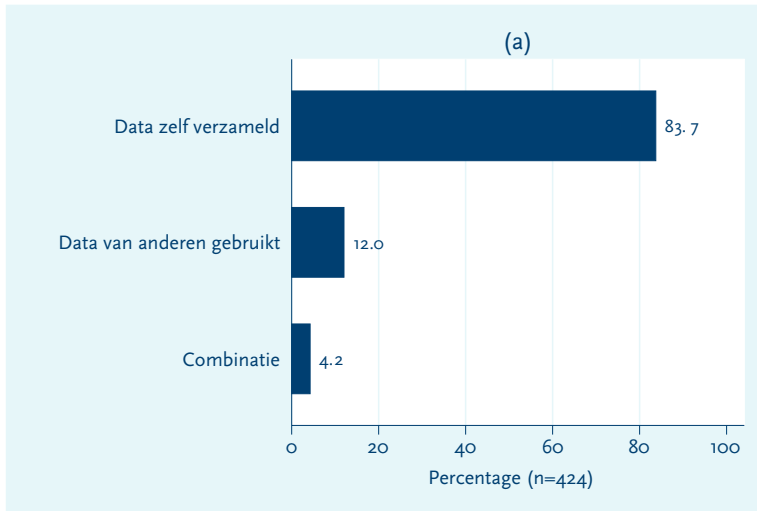
Ongeveer 10 procent van de studies heeft onderzoeksvragen waarin organisaties of bedrijven de hoofdrol spelen. Landen nemen als onderzoekseenheid de derde

plaats in. Studies over regio's, eilanden, en kleine gemeenschappen vormen samen met studies waarin kenmerken van digitale en hard copy documenten worden bestudeerd de minderheid van empirische publicaties.

Wat ik ook te weten wilde komen was de aard van de data die de onderzoekers gebruiken in hun studies. Verzamelen zij hun data voornamelijk zelf?

En in welke mate gebruiken zij gegevens die eerder door anderen verzameld zijn? En in hoeverre zijn gerapporteerde studies gericht op het onderzoeken van nationale kwesties, met of zonder expliciete aandacht voor cross-culturele verschillen binnen het land? En welk percentage van de studies heeft meerdere landen in de analyse betrokken, de zogenaamde cross-nationale studies?

Figuur 4 geeft antwoord op deze vragen:

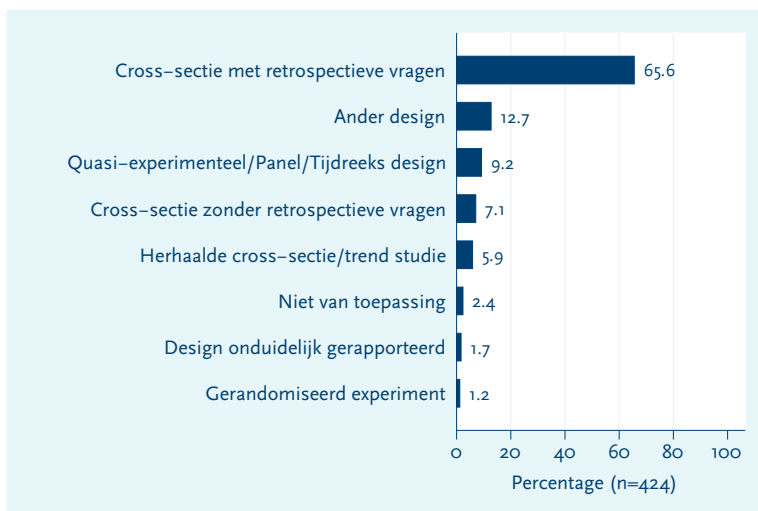
Figuur 4. Kenmerken van geselecteerde empirische studies: (a) primaire versus secundaire data, (b) aandacht voor cross-culturele verschillen.

Allereerst zien we dat onderzoekers op het gebied van leisure en tourism erg bedreven zijn in het zelf verzamelen van gegevens ten behoeve van eigen onderzoek (Figuur 4a). In ruim 80 procent van alle gerapporteerde studies maakten de onderzoekers gebruik van zelf verzamelde gegevens. Studies waarin onderzoekers gebruik maken van de gegevens van anderen, of een

combinatie hiervan, zijn eerder zeldzaam. Verder zien we dat driekwart van alle empirische studies een nationale focus heeft, zonder expliciete aandacht voor cross-culturele verschillen (Figuur 4b). Er zijn overigens gegevens verzameld in ruim 70 verschillende landen; relatief vaker worden studies verricht in de Verenigde Staten, China, Australië, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, en Canada. In mijn steekproef zaten 5 in Nederland uitgevoerde studies. Ook kwam ik veel afzonderlijke studies tegen over vakantiebestemmingen in Zuid-Amerika, de Cariben en Afrika. Cross-nationale studies maken zo'n 14 procent uit van alle onderzochte studies, waarbij 7 procent van alle studies meer dan 3 landen in het onderzoek heeft meegenomen. Slechts zo'n 8 procent van alle studies besteedt expliciet aandacht aan cross-culturele verschillen binnen een enkel land. Bij deze getallen wil ik graag nog twee kanttekeningen maken. Ten eerste is de typering van cross-nationaal hier niet gelijk aan een studie waarin expliciet twee of meer culturen van landen worden vergeleken. Ik heb hier een vrij brede codering gebruikt: als in een studie de gegevens van twee of meer landen werden geanalyseerd ook zonder systematische vergelijkingen tussen de landen, dan heb ik deze studie conform de door mij ontwikkelde codeerregels als cross-nationaal gecodeerd. Studies waarbij landen systematisch met elkaar werden vergeleken, met het doel om bijvoorbeeld opvattingen en gedragingen omtrent leisure en tourism met elkaar te vergelijken zijn eerder zeldzaam. Ik kwam vaker studies tegen waarin in twee of meer landen survey gegevens waren verzameld, en die dus in potentie cross-nationaal van opzet waren, maar waarin de onderzoekers geen enkele aandacht besteedden aan de cross-culturele aard van deze data, door bijvoorbeeld in statistische analyses hiervoor te controleren. Eenzelfde kanttekening kan ik maken voor de categorie 'cross-culturele verschillen binnen landen': ook hier kwam ik studies tegen waarin cross-culturele verschillen hooguit bestonden uit het feit dat gegevens werden verzameld bij groepen met een verschillende culturele achtergrond, maar deze issues werden vaak niet expliciet geanalyseerd in de studie.

Een volgend belangrijk onderdeel van elk empirisch onderzoek betreft op hoeveel momenten in de tijd de onderzoeker waarnemingen gaat doen, hoeveel groepen hij of zij in het onderzoek vergelijkt, en hoe die groepen tot stand zijn gekomen. Onderzoekers spreken hier over het onderzoeksdesign van de studie. Het meest gebruikte design in de sociale wetenschappen is het cross-sectionele design, waarbij de onderzoeker een momentopname maakt van de samenhangen tussen variabelen waarin hij of zij is geïnteresseerd, vaak bij een groep

personen of andere onderzoekseenheden. Zulke designs zijn relatief gemakkelijk uit te voeren, maar ze hebben een belangrijke beperking: omdat kenmerken op hetzelfde moment zijn gemeten, leveren deze designs geen informatie over de volgorde van oorzaak en gevolg, en dit is een belangrijke voorwaarde voor het trekken van causale conclusies. De voorkeur van veel onderzoekers gaat daarom uit naar longitudinale designs, waarbij bepaalde kenmerken bij voorkeur bij dezelfde mensen herhaaldelijk zijn gemeten. Dit zijn de zogenaamde panel-designs of quasi-experimentele designs. Panelstudies zijn zeer belangrijk voor sociaalwetenschappelijk onderzoek want ze registreren hoe bijvoorbeeld personen in de loop van de tijd veranderen, maar ze zijn ook uitermate kostbaar om op te zetten en om te onderhouden, en complexer om te analyseren. Tenslotte worden zowel het cross-sectionele design als het paneldesign geplaagd door de mogelijkheid dat waargenomen verbanden tussen variabelen schijnverbanden kunnen zijn terwijl de onderzoeker daar geen rekening mee heeft gehouden. Alleen een goed uitgevoerd gerandomiseerd experiment kan de onderzoeker van dit risico grotendeels vrijwaren.

Figuur 5. Toegepaste onderzoeksdiseins in de geselecteerde empirische studies.

Figuur 5¹ laat zien dat het cross-sectionele design, waarbij ook aan mensen worden gevraagd om gegevens achteraf te produceren zeer veel gebruikt wordt. Het

¹ Percentages sommeren niet exact tot 100 procent omdat in één en dezelfde studie meerdere designs kunnen zijn toegepast.

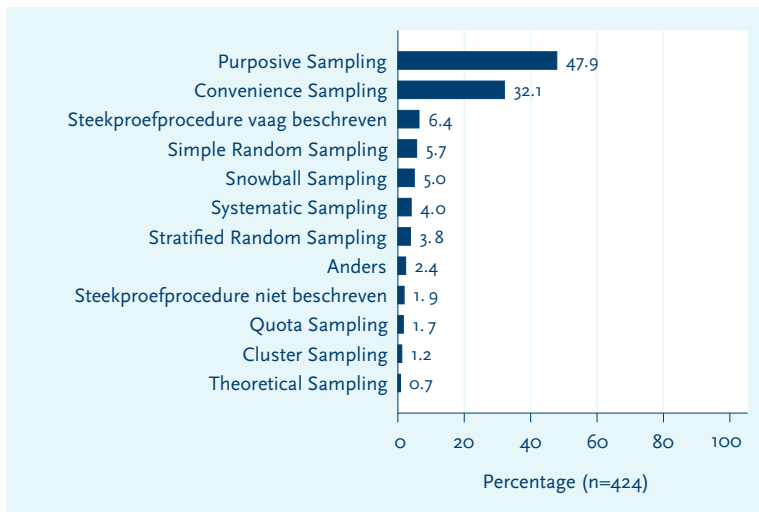
gaat dan vaak om vragenlijstonderzoek of persoonlijke interviews waarin aan mensen wordt gevraagd terug te denken aan bijvoorbeeld bepaalde ervaringen die zij hadden tijdens hun vrijetijdsactiviteiten. Een beperking van dit soort studies is overigens in hoeverre mensen in staat zijn om achteraf op accurate wijze bepaalde ervaringen te beoordelen. Studies die een quasi-experimenteel design gebruikten waren gewoonlijk econometrische tijdreeksanalyses, waarbij de onderzoeker een relatief groot aantal waarnemingsmomenten heeft voor een of enkele gevallen, maar ook enkele herhaalde metingen bij dezelfde personen. De categorie 'ander design' betreft meer kwalitatieve designs, zoals bijvoorbeeld case study designs.

Een heel belangrijk onderdeel van veel empirisch onderzoek is steekproeftrekking. Gewoonlijk kan men vanwege praktische beperkingen – tijd en geld – niet alle personen, gebeurtenissen, organisaties of dingen onderzoeken die kenmerken hebben die de onderzoeker moet waarnemen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Onderzoekers maken daarom vaak gebruik van een steekproef, waarbij men een gedeelte van de populatie waarin men is geïnteresseerd bestudeert. Hoe dat gedeelte van de populatie waarover men in het onderzoek iets wil leren wordt bepaald gebeurt in de praktijk op verschillende manieren. Steekproeven komen in vele varianten voor, maar een hoofdindeling valt te maken in toeval gestuurde benaderingen (aselecte benaderingen) en niet-toeval gestuurde benaderingen (selecte benaderingen). Bij een toeval gestuurde benadering heeft de onderzoeker een lijst – de steekproeflijst – opgesteld, idealiter van alle elementen die tot de populatie behoren waarover hij of zij uitspraken wil doen. Vervolgens trekt de onderzoeker een waarschijnlijkheidssteekproef, waarbij alleen toeval bepaalt welke eenheid uit de steekproeflijst in de steekproef terecht komt. Het gebruiken van een toeval element, het aselecte principe, dient om te voorkomen dat er factoren bij de keuze van de onderzoekseenheden een rol gaan spelen die de onderzoeker onbekend zijn, en die tot een vertekening van de steekproef ten opzichte van de veronderstelde populatie zullen leiden (Bijnen, 1990, p. 95).

Wanneer de trekking van een waarschijnlijkheidssteekproef niet haalbaar is – bijvoorbeeld als de populatie die men wil bestuderen al heel relatief klein is, of men kan geen steekproefkader opstellen, dan kiezen onderzoekers voor niet-toeval gestuurde steekproefprocedures. Kenmerkend voor zulke procedures is dat onderzoekseenheden geen van tevoren bekende kans hebben om in de

steekproef terecht te komen. Zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve studies kan niet-toeval gestuurde steekproeftrekking worden toegepast, maar deze steekproefbenadering is vooral populair in kwalitatieve studies. Twee veel gebruikte vormen zijn doelgerichte steekproeftrekking (purposive sampling) en convenience sampling. Bij purposive sampling kiest de onderzoeker bepaalde steekproefeenheden omdat zij bepaalde kenmerken hebben waarmee de onderzoeker een gedetailleerde verkenning en begripsvorming kan ontwikkelen van de onderwerpen die hij of zij wil onderzoeken. Bij convenience sampling vindt selectie van onderzoekseenheden eenvoudigweg plaats op basis van wie beschikbaar is. Het is gerechtvaardigd om deze steekproefbenaderingen in te zetten als een onderzoeker een bepaalde groep op exploratieve wijze wil beschrijven, zonder generaliseerbaarheid van de bevindingen naar een populatie te willen claimen en zonder het gebruik van statistische toetsingsprocedures die gebaseerd zijn op de wetten van de kansrekening.

Wat zijn nu de gangbare praktijken in het veld van leisure and tourism research met betrekking tot steekproeftrekking? Figuur 6 geeft een antwoord op deze vraag.

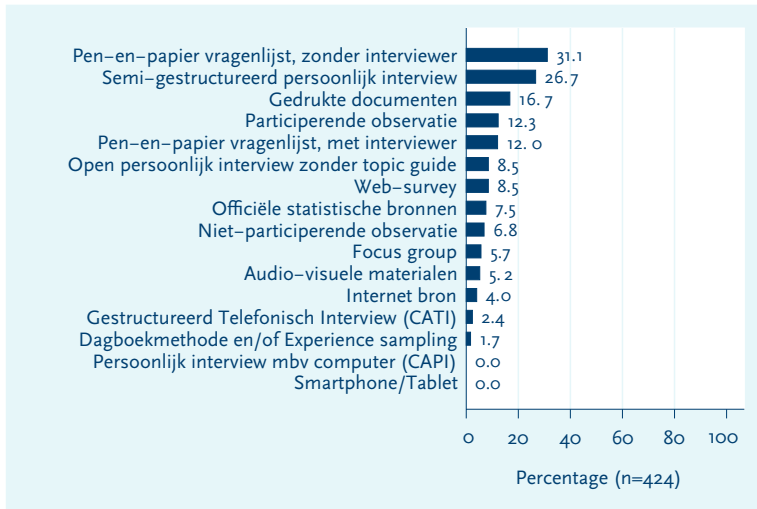

Figuur 6. Toegepaste steekproefprocedures in de geselecteerde empirische studies.

De resultaten laten zien dat meer dan driekwart van alle onderzochte empirische studies gebruik maakt van niet-toeval gestuurde steekproeftrekking. Merk op dat de percentages niet exact tot 100 procent sommeren aangezien er in

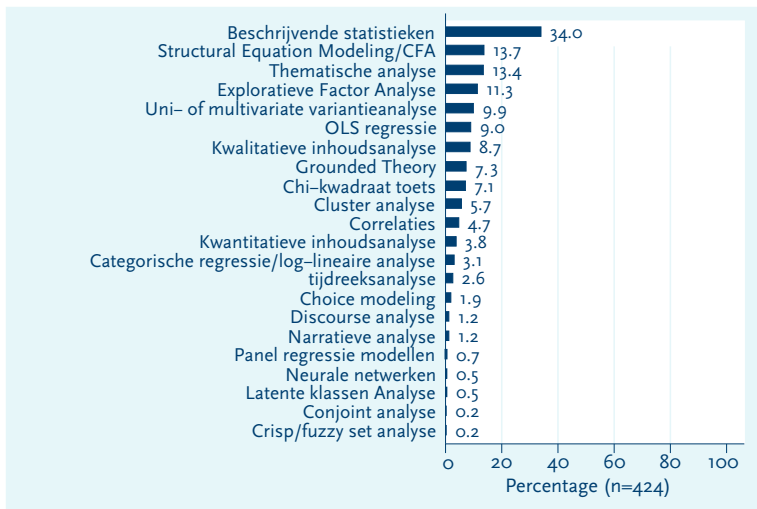
eenzelfde studie meerdere vormen van steekproeftrekking kunnen zijn toegepast. Bijna 15 procent van alle onderzochte empirische studies maakte gebruik van toeval gestuurde steekproeftrekking volgens rapportage door de onderzoekers. Nu hebben we eerder gezien dat veel studies een kwalitatieve benadering in de onderzoeksopzet hanteren waarbij het gebruik van niet-toeval gestuurde steekproeftrekking gangbare praktijk is, dus we konden verwachten dat een substantieel aandeel van alle steekproeven gebaseerd is op deze benadering. Echter, het lijkt erop dat ook veel kwantitatieve studies geen toeval gebruiken in hun steekproefopzet. Ik ben dit nagegaan, en vond dat van alle kwantitatieve onderzoeksdesigns 72 procent gebruik maakte van niet-toeval gestuurde steekproeftrekking. Van alle kwalitatieve studies maakte 82 procent gebruik van een niet-toeval gestuurde procedure. Ook de meeste studies met een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve benadering maken overwegend gebruik van niet-toeval gestuurde procedures.

Een volgende bouwsteen van elk empirisch onderzoek betreft de dataverzamelmethode die de onderzoeker toepast. Zoals u in Figuur 7 kunt zien heeft een onderzoeker wat betreft de manieren van dataverzameling een nogal grote gereedschapskist tot zijn beschikking, waar onderzoekers in leisure en tourism research gretig gebruik van maken. Desondanks zien we voorkeuren voor bepaalde methoden: bijna één derde van alle empirische studies gebruikt een schriftelijke vragenlijst zonder de aanwezigheid van een interviewer, en in ruim een kwart van alle studies werd gebruik gemaakt van persoonlijke interviews met behulp van een gespreksleidraad. Observatietechnieken en het verzamelen van gedrukte of geschreven documenten worden ook relatief vaker gebruikt. Ook hier geldt overigens weer dat de percentages niet exact tot 100 procent sommeren aangezien er in eenzelfde studie meerdere dataverzamelingsstrategieën kunnen zijn toegepast.

Figuur 7. Toegepaste dataverzamelmethode in de geselecteerde empirische studies.

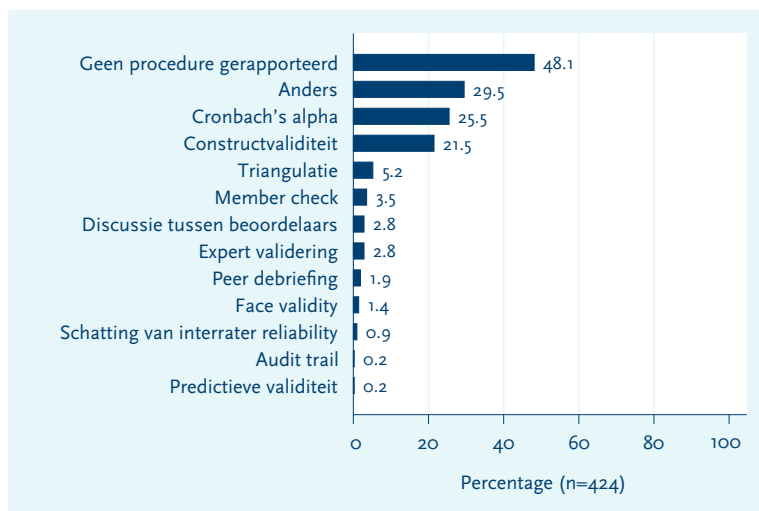
Ik heb verder ook vastgelegd welke statistische analysetechnieken en/of kwalitatieve analysestrategieën onderzoekers in de geselecteerde studies hebben gebruikt (Figuur 8).

Figuur 8. Toegepaste kwalitatieve en/of kwantitatieve analysetechnieken in de geselecteerde empirische studies.

Bij deze figuur geldt ook weer dat onderzoekers meerdere technieken in dezelfde studie kunnen hebben toegepast, waardoor percentages niet sommeren tot 100 procent. Zo zien we gewoonlijk dat men beschrijvende statistieken rapporteert van de belangrijkste kenmerken die zijn gemeten in een studie, en vervolgens meer of minder geavanceerde statistische analysetechnieken toepast. We zien dat 14 procent van alle studies meer geavanceerde lineaire structurele vergelijkingsmodellen heeft toegepast. Overigens betrof dit meestal vormen van Confirmatorische Factor Analyses. Ook het gebruik van Exploratieve Factor Analyse komt vaak voor: ruim 1 op de 10 studies gebruikte deze techniek. Kwantitatieve studies maken verder vooral gebruik van verschillende varianten van variantieanalyse en regressieanalyse. Bij kwalitatieve studies gebruiken onderzoekers relatief vaker een thematische analyse of een kwalitatieve inhoudsanalyse. De klassieke Grounded Theory benadering, waarbij de onderzoeker probeert om op basis van de analyse van interviewdata een theorie te ontwikkelen die gefundeerd is in de data, werd in 7 procent van alle empirische studies gehanteerd.

Tenslotte heb ik ook in kaart gebracht of, en zo ja welke procedures door onderzoekers zijn gebruikt om de geldigheid en betrouwbaarheid van de gerapporteerde onderzoeksresultaten te verifiëren. De resultaten worden weergegeven in Figuur 9; ook bij deze figuur geldt weer dat meerdere procedures tegelijkertijd in éénzelfde studie kunnen zijn toegepast.

Figuur 9. Toegepaste procedures voor kwaliteitsbewaking.

Deze figuur laat zien dat ik in bijna 50 procent van alle empirische studies geen aanwijzingen heb kunnen vinden over procedures om de geldigheid en/of betrouwbaarheid van onderzoeksbevindingen te staven. Nadere uitsplitsing naar typen studies liet zien dat ongeveer één derde van alle kwantitatieve en gemengde studies hier niets over rapporteerde, en twee derde van alle kwalitatieve studies. Dat heeft er hoogstwaarschijnlijk mee te maken dat de procedures om geldigheid en betrouwbaarheid vast te stellen in kwantitatief onderzoek duidelijker zijn omschreven en daardoor eenvoudiger zijn uit te voeren. Ook kan het samenhangen met het feit dat in bepaalde onderzoekstradities het niet zo gebruikelijk is om te rapporteren over gevolgde procedures voor de bewaking van geldigheid en betrouwbaarheid; er wordt vooral vertrouwd op de kunde van de onderzoeker. U ziet ook een relatief grote categorie 'anders'. Deze categorie bevat meer of minder concrete verwijzingen naar procedures om geldigheid en/of betrouwbaarheid van de studieresultaten na te gaan. U kunt dan denken aan het uitproberen van een vragenlijst, terugvertaling van vragenlijsten die bij mensen uit verschillende landen zullen worden afgenomen, en voor kwalitatieve studies dat een onderzoeker zelf reflecteert over de invloed die zijn persoonlijke achtergronden kunnen hebben op de interpretatie van de gegevens die hij of zij in het onderzoek heeft verzameld. Overigens ben ik zelf van plan om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van deze studie vast te stellen met de hulp van enkele hoogleraren emeriti die vast enkele dagen van hun vrije tijd hiervoor willen opofferen.

Reflecties

Ik heb beschreven hoe onderzoekers in leisure en tourism research hun onderzoek opzetten en analyseren. De resultaten laten de sterke kanten van het wetenschappelijk onderzoek op deze vakgebieden zien. Ik vind dat de grote variatie in de inhoudelijke thema's die in dit vakgebied worden bestudeerd geheel recht doet aan de grote variatie van hoe vrijetijd en toerisme in het dagelijks leven van individuen eruitziet; en welke oorzaken en consequenties dit heeft voor het individu, maar ook voor andere actoren zoals de commerciële vrijetijdsindustrie. Het gerapporteerde wetenschappelijke onderzoek is vaak heel sterk verweven met de praktijk, waardoor de kennis die voortkomt uit wetenschappelijk onderzoek ook een hoge valorisatiegraad heeft. Zoals we hebben gezien worden om die wetenschappelijke kennis te ontwikkelen veelal zelf gegevens verzameld en wordt een breed arsenaal aan kwalitatieve en kwantitatieve dataverzamelingmethoden en analysetechnieken ingezet. Zeker als het gaat om het achterhalen van

betekenisgeving in vrijetijd en toerisme is het nodig om kwalitatieve methoden in te zetten, want persoonlijke betekenisgeving zal nooit adequaat op een kwantitatieve manier kunnen worden onderzocht. Ook die belangrijke rol voor de kwalitatieve onderzoeksbenadering vind ik een sterk punt van het onderzoeksveld.

Als leerstoelhouder methoden en technieken voor leisure studies word ik geacht om ook met een kritische blik naar de bestaande onderzoekspraktijken in het veld te kijken. Er gaat veel goed, maar waar kan het nog beter als je er door de bril van de methodoloog naar kijkt? Ook heb ik me afgevraagd welke kennisvragen nog niet gesteld zijn in het onderzoeksveld, terwijl je zou verwachten dat er wel aandacht voor zou zijn. In het laatste inhoudelijke gedeelte van deze rede wil ik enige reflecties hierover met u delen.

Eén van de in het oog springende bevindingen van mijn onderzoek is dat er relatief veel inductief onderzoek plaatsvindt, waarbij de onderzoeker originele theoretische inzichten ontwikkelt uit de analyse van de data. 59 procent van alle empirische studies die ik heb onderzocht gebruikt eigenlijk geen a priori systematisch uitgewerkt theoretisch kader waaruit hypothesen zijn afgeleid welke vervolgens aan de werkelijkheid worden getoetst. Naar de oorzaken hiervan kan ik alleen gissen, maar ik vermoed dat dit enerzijds komt door de voorkeur voor kwalitatieve onderzoeksbenaderingen in de velden, en anderzijds vanwege de sterke verwevenheid met de praktijk. Een andere mogelijke verklaring is dat bestaande theorieën die in het veld gangbaar zijn nog niet voldoende zijn ontwikkeld om de veelzijdige thematieken op een uniforme wijze te verklaren.

Veel kwalitatieve, maar ook kwantitatieve studies die ik heb bestudeerd werden uitgevoerd in een unieke setting, bij een hele specifieke populatie, organisatie of andersoortige onderzoekseenheid. Deze bevinding doet bij mij de vraag rijzen of de weg, die vooral loopt via de bestudering van het unieke, wel de juiste weg is om de fundamenteel wetenschappelijke studie van vrije tijd vooruit te brengen. Reeds 40 jaar geleden wezen de *Godfathers* van het moderne systematische kwalitatieve onderzoek – Barney Glaser en Anselm Strauss – al op het belang van het relateren van inductief ontwikkelde theorieën, die zijn ontwikkeld in een unieke locale setting, aan formele sociologische theorieën. Om het belang hiervan te illustreren gebruikten zij een mooie analogie die heel toepasselijk is voor het veld van leisure en tourism research: Volgens Glaser en Strauss zouden de

bevindingen van zulke afzonderlijke studies zonder koppeling aan formele sociologische theorieën steeds maar kleine kenniseilandjes blijven, die van elkaar gescheiden zijn en uiteindelijk verdoemd om nooit te worden bezocht (Glaser & Strauss, 1971: p. 181). Volgens mij is hun waarschuwing van toen nog heel relevant voor de progressie van leisure en tourism research nu. Ik denk dat het wetenschappelijk leisure en tourism research zou kunnen profiteren van meer theoretische coherentie die richting geeft aan empirisch onderzoek. Ik heb goede hoop dat de ontwikkeling van de sociale praktijkenbenadering voor het veld van leisure en tourism research, die momenteel door onderzoekers van NHTV, Wageningen Universiteit, en het Mulier-Instituut verder wordt ontwikkeld hier een bruikbare formeel-theoretische kapstok kan vormen. Duidelijke theoretische uitgangspunten kunnen dan vervolgens ook richting geven aan uitgebreidere gestructureerde dataverzamelingsprojecten met kwantitatieve en kwalitatieve onderdelen, waarbij meerdere onderzoekers en onderzoeksgroepen zijn betrokken. In de Nederlandse empirische sociologie zijn daar hele succesvolle voorbeelden van te vinden.

De bevindingen van mijn onderzoek laten verder zien dat niet-toeval gestuurde steekproefmethoden, en met name purposive sampling en convenience sampling methoden erg veel worden gebruikt; studies op basis van aselechte steekproeftrekking zijn eerder zeldzaam. In het geval van meer kleinschalige kwalitatieve studies is het redelijk om selecte steekproeven te kiezen. Onderzoekers willen in dit soort studies gewoonlijk geen statistische generaliseerbaarheid van hun bevindingen claimen, maar ze willen er vooral voor zorgen dat de onderzoekseenheden die in hun steekproef terecht komen variatie in bepaalde kenmerken hebben die zij nodig achten om hun onderzoeksvragen te beantwoorden. Hierbij valt te denken aan sociaal-demografische kenmerken, maar ook bepaalde ervaringen, gedragingen of rollen. Een steekproefstrategie waarbij de onderzoeker goed heeft nagedacht over de selectiecriteria voor de onderzoekseenheden en daar vervolgens zorgvuldig over rapporteert kan de kwaliteit van zulke studies aanzienlijk verbeteren.

Ik heb ook vastgesteld dat veel kwantitatieve studies, die gebruik maken van de wetten van de kansberekening – de inferentiële statistiek – om statistisch generaliseerbare uitspraken te kunnen doen, juist niet-toeval gestuurde steekproefprocedures gebruiken. Maar de wetten van de inferentiële statistiek gaan uit van toeval gestuurde steekproeven. Het is belangrijk om te beseffen dat de

statistische toetsingsprocedures die onderzoekers gebruiken om het bewijs voor of tegen hun theorieën te wegen zelf niet kunnen aanvoelen of de data waarmee de onderzoeker werkt tot stand zijn gekomen via een toeval gestuurde of niet-toeval gestuurde steekproefprocedure. De verantwoordelijkheid voor het correct inzetten van statistische toetsingsprocedures ligt bij de onderzoeker. Wanneer de onderzoeker statistische toetsingsprocedures toepast op data van selecte steekproeven, dan kan de statistische betrouwbaarheid van de bevindingen eigenlijk niet worden vertrouwd, terwijl dit bij studies op basis van toeval gestuurde steekproefprocedures wel het geval is. Ook kunnen we er bijna altijd zeker van zijn dat de elementen die in zo'n selecte steekproef terecht zijn gekomen geen goed beeld geven van de populatie waarover we uitspraken willen doen. Om dit laatste te illustreren wil ik u iets vertellen over een interessante survey-methodologische studie die hierover is verricht binnen leisure research.

Mills, Um, McWilliams, en Hodgson (1987) namen op twee manieren een steekproef uit de groep bezoekers van een festival. De eerste manier bestond uit een toeval gestuurde systematische steekproefprocedure, waarbij toeval de eerste bezoeker bepaalde die werd benaderd om deel te nemen aan het onderzoek, en vervolgens elke 25ste bezoeker van het festival. Het festivalterrein had 5 ingangen en elke toegang kreeg op basis van toeval een gelijk aantal steekproefperiodes van één uur toegekend. De bij de poorten toevallig geselecteerde bezoekers kregen een kenmerkende sticker opgeplakt en werden verzocht om later in een op het festivalterrein centraal gelegen survey-center een vragenlijst in te vullen. De tweede manier bestond uit het in de wilde weg benaderen van bezoekers die niet in de toevallige steekproefprocedure waren beland met het verzoek of zij de vragenlijst in wilden vullen. Ook deze respondenten vulden bij het survey-center een kortere vragenlijst in die echter vier exact dezelfde vragen bevatte als de vragenlijst voor de toevallige geselecteerde respondenten. Hierdoor konden de onderzoekers de resultaten tussen beide steekproefprocedures vergelijken. De resultaten laat ik zien in Tabel 2:

Tabel 2. Vergelijking van een aselechte steekproef met een selecte steekproef op vier criteria.

Vragen gesteld aan bezoekers in beide steekproeven	Aselechte steekproef	Selecte Steekproef	
Hoe oud was u op uw laatste verjaardag?			
Teenagers (13-19 jaar oud)	13.0%	36.3%	Chi-kwadraat= 55.33 df=2
Jongvolwassenen (20-39 jaar oud)	59.0%	50.8%	$p < .0001$
Oudere volwassenen (40+)	28.0%	12.9%	
	100% (n=600)	100% (n=179)	
Met welk soort groep bent u naar het festival gekomen?			
Alleen gekomen	2.0%	1.9%	Chi-kwadraat=31.09 df=5
Als stel	21.1%	21.0%	
Gezin	36.0%	27.1%	$p < .001$
Vriendengroep	21.0%	23.8%	
Familie en vrienden	17.9%	15.9%	
Organisatie, club, kerk of tourgroep	2.0%	10.3%	
	100% (n=608)	100% (n=214)	
Is er een bepaalde etnische achtergrond in uw familie waarmee u zich identificeert?			
Ja	67.0%	79.0%	Chi-kwadraat=10.97 df=1
Nee	33.0%	21.0%	$p < .001$
	100% (n=584)	100% (n=233)	
Hebt u het festival eerder bezocht?			
Ja	59.9%	56.9%	Geen significant verschil
Nee	40.1%	43.1%	
	100% (n=599)	100% (n=225)	

Bron: Mills et al. (1987), Tabel 1

Wat bleek? Voor drie van de vier kenmerken waarover de respondenten bevroegd werden vonden de onderzoekers statistisch significante verschillen.

In vergelijking met de resultaten van de toevalsgestuurde steekproef waren in de niet-toeval gestuurde steekproef jongeren oververtegenwoordigd en oudere volwassenen ondervetegenwoordigd. Ook gezinsgroepen waren in de niet-toeval gestuurde steekproef ondervetegenwoordigd, terwijl de proportie respondenten die rapporteerde naar het festival te zijn gekomen met een organisatie, club of kerk relatief oververtegenwoordigd was. Tenslotte bleek de proportie

respondenten die aangaven zich te identificeren met een bepaald etnisch erfgoed binnen hun familie relatief overschat te worden. De onderzoekers vonden overigens geen bewijs voor systematische verschillen tussen beide groepen met betrekking tot de vraag of men het festival al eerder had bezocht. Men kan dus ook met een niet-toeval gestuurde steekproef nauwkeurige schattingen krijgen van kenmerken van de populatie waarin men is geïnteresseerd, maar het probleem is helaas dat men niet te weten kan komen wanneer dat het geval is. Voor een organisator of een marketingafdeling van een festivalorganisatie is het dan ook alleen maar gissen of de bevindingen van een bezoekerssurvey wel accuraat weergeven wat er onder de bezoekers leeft als toeval geen rol heeft gespeeld bij de selectie van respondenten.

Kortom: goed onderzoek vereist een goed doordacht steekproefdesign; dit geldt voor kwalitatieve én kwantitatieve studies. Tijd en geld zijn vaak beperkende factoren voor een goed steekproefdesign, – daarvan ben ik mee heel bewust –, maar als het ook maar even kan en de kwaliteit van het onderzoek vereist het, dan móet de teerling worden geworpen bij de selectie van onderzoekselementen als de onderzoeker conventionele vormen van statistische hypothesetoetsing wil gebruiken. Ik zal me de komende jaren inzetten om samen met de collegae van NHTV voor concrete onderzoekssituaties adequate steekproefdesigns te ontwikkelen bij het onderzoek dat zij verrichten. Omdat het gebruik van niet-toeval gestuurde steekproefprocedures een geaccepteerde manier van werken lijkt binnen dit vakgebied (maar naar ik vermoed ook in andere praktijkgerelateerde vakgebieden), gaan we ook onderzoeken of nieuwere Bayesiaanse toetsingsprocedures, die nauwelijks zijn gebonden aan de wijze van steekproeftrekking onderzoekers kunnen helpen om hun empirisch bewijs te wegen. Tenslotte is het belangrijk dat studenten goed worden doordrongen van de potentiële consequenties van het gebruik van niet-toeval gestuurde steekproefprocedures in hun latere beroepspraktijk.

Mij is ook opgevallen dat zuiver landenvergelijkend onderzoek eerder de uitzondering dan de regel is. Ik was hier eerlijk gezegd enigszins over verbaasd, want het veld van leisure en tourism research lijkt mij nu bij uitstek een veld waarin cross-nationaal comparatief onderzoek een hele belangrijke rol zou moeten spelen. Immers, vrije tijd kan verschillende betekenissen hebben in verschillende culturen, en de ontwikkeling van algemene verklaringen van vrijetijdsverschijnselen vraagt om het gebruik van comparatieve methoden.

Al in 1999 riepen Valentine en collega's op om veel meer aandacht te besteden aan cross-nationaal onderzoek, maar sindsdien is er wat dit betreft geen werkelijke vooruitgang geboekt in het veld. Met cross-nationaal onderzoek bedoelen we onderzoek waarin aan respondenten van verschillende landen *in principe* dezelfde meetinstrumenten zijn voorgelegd om hun gedragingen, ervaringen, en opinies te meten en de landen daarop vervolgens met elkaar te vergelijken, en verschillen te verklaren. Of een meetinstrument in verschillende landen op dezelfde manier door mensen wordt geïnterpreteerd en die landen dan ook op dat kenmerk met elkaar mogen worden vergeleken is overigens een empirische kwestie. Dit issue van de vergelijkbaarheid van meetinstrumenten speelt overigens niet alleen tussen landen, maar ook binnen landen, bijvoorbeeld bij vergelijkingen door de tijd heen (hoe mensen de inhoud van vragen in vragenlijsten interpreteren kan immers door de tijd heen veranderen) of tussen bepaalde sociologisch interessante groepen (mannen en vrouwen, hoger en lager opgeleide mensen, jongeren en ouderen).

Een veelgebruikt voorbeeld van dit methodologische probleem is het meten en vergelijken van de gemiddelde temperatuur in 2 landen. Stel: ik wil de gemiddelde temperatuur van 2 landen met elkaar vergelijken, maar in het ene land is de temperatuur gemeten in graden Celsius en in het andere land in graden Kelvin. Beide meetschalen voor temperatuur hebben dezelfde meeteenheid – de graad –, maar het nulpunt dat in beide schalen gehanteerd wordt verschilt systematisch tussen beide schalen. Ik mag dus niet zomaar concluderen dat het bijvoorbeeld in het ene land gemiddeld genomen 2 graden warmer is dan in het andere land als ik niet exact dezelfde meetinstrumenten heb gebruikt. Ik zou dan immers appels met peren vergelijken. Eenzelfde logica kan ook worden toegepast op de vragen uit vragenlijsten op het gebied van leisure en tourism research. Laat ik een voorbeeld geven.

De Europese Commissie ziet toerisme als een zeer belangrijke drijfveer voor economische ontwikkeling van landen en regio's en daarom meet Eurostat met enige regelmaat de tevredenheid van toeristen. Eurostat doet dit op basis van steekproeven uit de bevolkingen van de lidstaten. Een van de meetinstrumenten om de algemene tevredenheid met de hoofdvakantie in een bepaald jaar te bepalen en tussen landen te vergelijken bestaat uit de volgende vragen:

Terugdenkend aan uw belangrijkste vakantie in 2014, hoe tevreden was u met...?

(1=erg ontevreden; 4=erg tevreden²)

- De kwaliteit van de accommodatie*
- De veiligheid van de accommodatie*
- De natuurlijke kenmerken (landschap, het weer, etc.)*
- De hoogte van de prijzen*
- Hoe toeristen welkom worden geheten (bijv. activiteiten voor kinderen, klantenservice, huisdieren welkom)*
- De kwaliteit van de beschikbare activiteiten en diensten (vervoer, restaurants, vrijetijdsactiviteiten, etc.)*
- Toegankelijke faciliteiten voor mensen met bijzondere behoeften (bijvoorbeeld mensen met een beperking, ouderen, kinderen in kinderwagens)*

Hoe kunnen onderzoekers in leisure en tourism research nu nagaan of het wel gerechtvaardigd is om te concluderen dat de gemiddelde tevredenheid van de Nederlanders hoger was dan die van bijvoorbeeld de Spaanse bevolking? Het idee is dat iemands algemene tevredenheid met de laatste vakantie niet direct is waar te nemen, maar dat we een geldige en betrouwbare schatting kunnen krijgen van iemands algemene tevredenheid door de vragen uit de vragenlijst te gebruiken als empirische indicatoren voor een niet direct waar te nemen – zogenaamd latent – construct: hier de algemene tevredenheid met de laatste vakantie. De statistiek biedt ons vervolgens de mogelijkheid om modellen te schatten waarmee we kunnen onderzoeken of vergelijkbaarheid van het meetinstrument voor algemene vakantietevredenheid gerechtvaardigd is. Ik wil gezien de tijd hierover niet verder in technische details treden, maar ik heb uiteraard onderzocht of een vergelijking van gemiddelde scores tussen Europese landen op de algemene tevredenheid over de hoofdvakantie van 2014 ook een geldige vergelijking zou opleveren³. Hieruit is gebleken dat, overeenkomstig het simpele voorbeeld over het gebruik van de Celsius en Kelvin Schaal, de burgers van de verschillende landen wel dezelfde meeteenheid hanteren als zij de afzonderlijke

² Oorspronkelijke categoriescores zijn gespiegeld zodat een hogere score meer tevredenheid indiceert (Eurostat, 2015b).

³ Fit indices van een multiple group Confirmatory Factor Analysis voor Flash Eurobarometer 414: Configural measurement invariance model: RMSEA=.051 (P (RMSEA≤.05)=.325), CFI=.984, TLI=.975; Metric invariance model: RMSEA=.049 (P (RMSEA≤.05)=.724), CFI=.980, TLI=.978; Scalar measurement invariance model: RMSEA=.058 (P (RMSEA≤.05)=.000), CFI=.963, TLI=.969. Bij de beoordeling van de fit is onder andere uit gegaan van de criteria die door Cheung and Rensvold (2002) voor multiple group analyses worden aangereikt.

vragen beantwoorden, maar wel verschillende ijkpunten gebruiken bij de beantwoording van de vragen. Mijn advies aan de Europese beleidsmakers zou dan ook zijn: wees voorzichtig met het vergelijken van de gemiddelde tevredenheid over de laatste vakantie tussen landen, want de meetinstrumenten waarmee de gemiddelde scores zijn berekend zijn niet exact vergelijkbaar tussen de landen, waarschijnlijk alleen hoogstens bij benadering.

Een van de methodologische vragen die mij interesseert is om te begrijpen waarom sommige meetinstrumenten tussen verschillende sociologisch interessante groepen niet vergelijkbaar zijn. Immers, als we de oorzaken kennen, dan kunnen we de meetinstrumenten verbeteren of in ieder geval corrigeren voor de bronnen die systematische vertekening veroorzaken. Een volgens mij belangrijke manier om zulke oorzaken te achterhalen is door het combineren van statistische analyse van surveydata met meer kwalitatieve analyse, waarin we bepaalde respondenten op basis van de resultaten van statistische analyse ook nog eens benaderen voor een cognitief interview over hun interpretaties van vragen en hun antwoordstijlen. Dit zijn twee belangrijke verklaringen voor het gebrek aan vergelijkbaarheid. De komende jaren zal dit een aandachtspunt worden in mijn onderzoek: Werken meetinstrumenten voor vrijetijd-gerelateerde verschijnselen – bijvoorbeeld meetinstrumenten voor belevenissen – wel hetzelfde voor mannen en vrouwen, of voor hoger of lager opgeleiden, voor jongeren en ouderen? Daarnaast ga ik me inspannen om samen met Nederlandse en buitenlandse collegae voor het veld van leisure en tourism goede – bij voorkeur cross-nationale – surveydata beschikbaar te krijgen.

Een laatste aspect dat mij opviel bij mijn verkenningen was dat ik in mijn steekproef geen enkele studie tegen ben gekomen waarbij de invloed van kenmerken van de context en van kenmerken van het individu voor bepaalde individuele vrijetijdsgedragingen- en belevingen tegelijkertijd wordt onderzocht. De onderzochte studies gebruiken vaak alleen individuele kenmerken om daarmee individuele uitkomsten te verklaren. Echter, met behulp van een zogenaamde multilevel analyse kan worden onderzocht in hoeverre kenmerken van de context waarin iemand zich bevindt gerelateerd zijn aan iemands gedragingen en belevingen, daarbij rekening houdend met iemands eigen achtergrondkenmerken. Multilevel analyse is een belangrijke techniek die volgens mij nog erg ondergewaardeerd is binnen leisure en tourism research.

Neem bijvoorbeeld de situatie waarin mensen themaparken bezoeken: hun beleving en waardering van het themapark zal niet alleen afhangen van hun eigen achtergrondkenmerken – zoals leeftijd, geslacht, ervaringen met andere themaparken –, maar ook van de kenmerken van het park zelf, zoals de verleende diensten, de infrastructuur, de wijze van informatievoorziening, de hoeveelheid attracties die worden aangeboden enzovoorts. Het uiteenrafelen van zulke effecten van verschillende niveaukenmerken vereist een goede theorie, goede steekproeven op zowel het niveau van de themaparken als op het niveau van de bezoekers van themaparken, en goede meetinstrumenten voor alle relevant geachte kenmerken. Ik ben me bewust van de grote ambitie die uit zo'n project spreekt, maar ook dit is een voorbeeld van vrijetijdswetenschappelijk onderzoek dat sterk zou kunnen profiteren van meer gestructureerde dataverzameling – al dan niet met de hulp van studenten – waarbinnen goede data worden verzameld in plaats van data die voortkomen uit vele afzonderlijke projecten. Ik kan me heel goed voorstellen dat het voor managers van themaparken zeer interessant zou kunnen zijn om te weten te komen welke kenmerken van parken het nu eigenlijk zijn die ertoe doen, als we rekening houden met de samenstelling van de bezoekerspopulatie. Marketingstrategieën kunnen immers daarop worden afgestemd. Zorgvuldig verzamelde en generaliseerbare gegevens kunnen daaraan bijdragen.

Woorden van dank

Dames en heren, ik hoop dat ik erin geslaagd ben om in dit korte tijdsbestek van u een iets beter geïnformeerd gesprekspartner te hebben gemaakt voor de opwindende situatie dat u op een feestje een onderzoeker op het gebied van leisure en tourism ontmoet, of eenvoudigweg wanneer u in de krant leest over onderzoeksbevindingen uit deze onderzoeksgebieden. Ik ga dan ook afronden. Aan het einde van mijn rede wil ik de personen en instituties danken die op verschillende manieren hebben bijgedragen aan het feit dat ik hier vandaag mag staan om mijn leeropdracht te aanvaarden.

Op de eerste plaats dank ik de vele cohorten van bachelor studenten, premaster studenten en research master studenten aan wie ik de afgelopen jaren methoden en technieken onderwijs heb mogen geven over vele verschillende thema's op het gebied van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Mede door de uitdagingen die het geven van methodenonderwijs biedt, heb ik kennis en kunde op kunnen bouwen waarmee ik nu een goede invulling kan geven aan mijn leeropdracht.

Ik dank het College van Bestuur en de Stichting Bijzondere Leerstoelen van Tilburg University en het College van Bestuur van de NHTV University of Applied Sciences Breda voor het in mij gestelde vertrouwen. De Hoogleraren Mommaas en Sijtsma, en Arend Hardorff en Hans-Georg van Liempd dank ik voor hun inspanningen om deze leerstoel binnen het samenwerkingsverband tussen TSB en de Academy for Leisure tot stand te brengen.

Ik heb het geluk om in een Departement en een School te mogen werken met een uitstekend academisch klimaat en hele fijne collega's. Daardoor ervaar ik mijn verplichte werktijd heel vaak als vrije tijd. Mijn nieuwe collegae en mijn oude gangmaatjes van Leisure Studies bij de Academy for Leisure van de NHTV dank ik voor het warme welkom. Ik zie ernaar uit om samen de uitdagingen aan te gaan die het aanleren, opzetten en verrichten van goed wetenschappelijk onderzoek op het gebied van leisure en tourism bieden.

Veel dank ben ik verder verschuldigd aan alle collegae met wie ik samen onderzoek heb verricht en onderwijs heb gegeven, maar met name aan enkelen die mij in mijn wetenschappelijke ontwikkeling hebben geïnspireerd en gesteund – of dit nog altijd doen.

Hooggeleerde promotor, beste Wil:

In 1995 mocht ik mede onder jouw supervisie mijn doctoraalscriptie schrijven, en dat beviel me zo goed dat ik daarna ook ervoor koos om met jou als dagelijks begeleider en promotor mijn dissertatie te vervaardigen. Je hebt mij geleerd hoe het eraan toe gaat in het wetenschappelijk bedrijf, liefde doen ontwikkelen voor het elegant en toegankelijk schrijven van een wetenschappelijk paper, en zelfvertrouwen doen ontwikkelen door kansen te bieden. Ik had geen betere mentor kunnen wensen.

Hooggeleerde Vermunt, beste Jeroen:

We kennen elkaar al sinds 1994, toen ik als jonge student-assistent van MTO met jou een werkkamer mocht delen. Die werkkamer heb je in 2016 overigens nog steeds, al moet je er vanwege verhuizing van onze School binnenkort toch echt definitief afscheid van nemen. Ik ken weinigen die analytisch zo scherp zijn als jij en daarnaast ook nog eens in staat zijn om een groot departement met veel jonge getalenteerde en ambitieuze mensen – en daarnaast enkele, soms eigenwijze, senioren – zo goed weet te leiden. Daarnaast heb je niet alleen oog voor wat goed is voor de mensen van je eigen groep, maar ook voor onze School. Mijn grote dank voor het mede mogelijk maken van de bijzondere leerstoel die ik mag bekleden.

Hooggeleerde Hagenaars, beste Jacques:

Jouw oratie had de titel: *“Idolen van een methodoloog”*. Ik durf te stellen dat jij in mijn lijstje van idolen op het gebied van de methodologie zeker in de top 3 zou staan. Ik heb altijd heel erg genoten van het samen met jou verzorgen van methodisch-statistisch onderwijs voor verschillende groepen studenten in binnen- en buitenland. Ik dank je voor je aanstekelijke enthousiasme voor het stellen van prikkelende methodologische vragen, en het delen van je jaloersmakende kennis over ons prachtige vakgebied.

Zeergeleerde Moors, beste Guy:

Jij en ik hebben de gewoonte om dagelijks samen te lunchen net voordat de grote horden studenten de collegezalen verlaten. Ik waardeer die gezamenlijke lunches zeer, niet alleen omdat we dan kunnen reflecteren over de onderzoeksvaardigheden van de studentenpopulatie, maar we praten ook veel over ons vaak gezamenlijk onderzoek. Het is verbazingwekkend hoeveel waardevolle dingen je van een Belg kunt leren over het verrichten van onderzoek. Dank hiervoor.

Zeergeleerde Luijckx, beste Ruud:

Toen ik sociologie studeerde heb jij het vuur voor methoden en technieken in mij aangewakkerd. Je liet me als derdejaars al stoeien met Jeroen Vermunt's LEM programma en allerlei andere geavanceerde statistische toepassingen. Ook maakte je het mogelijk dat ik 6 weken lang aan de Essex Summer School voor sociaalwetenschappelijke data-analyse kon deelnemen. Dank voor het overdragen van de liefde voor het vak.

Tenslotte wil ik me richten tot mijn naasten.

Lieve pap en mam:

In vele oraties van verse hoogleraren worden de ouders in het dankwoord bedankt met de woorden: 'zonder jullie steun en stimulering zou ik hier niet staan'. Deze woorden gelden ook voor jullie, maar ik zeg ze liever vrij vertaald in mijn moederstaal: *'Jans erg bedankt vuur alles wat uur vuur miech hat jedoa!'* Die woorden gelden ook voor mijn lieve, sterke, veerkrachtige zus en zwager. Dank ook aan mijn schoonfamilie, voor alle steun, gezelligheid en voor het feit dat ik bij jullie nooit verstoken blijf van een discussie over God, de wereld, en de tuin.

Lieve Madeleine, mijn kleine 'charmeuse':

Je bent er nu even niet bij, want een meisje van bijna 3 moeten vooral lekker spelen en niet naar wetenschappelijke verhandelingen van haar oudeheer moeten luisteren. Als je ouder bent en dit werk misschien eens zult doorbladeren, weet dan dat, steeds als je zei: 'papa moet effe werken', hij veel liever zijn tijd met jou had doorgebracht, ondanks dat hij zo graag onderzoek doet.

Jonneke:

De afgelopen maanden heb jij ook weinig vrije tijd gehad omdat ik voor mijn oratie zo graag wilde uitzoeken hoe de onderzoekers in het veld waarop mijn leerstoel betrekking heeft opereren. Zonder al te veel morren heb je me daarin gesteund, zoals je dat altijd doet. Het vereist een bijzondere vrouw die een wetenschapper elke dag weer opnieuw de ruimte kan geven die hij nodig heeft om in zijn passie op te kunnen gaan. Maar Jonneke, weet één ding: mijn grootste passie, die ben jij. Dank voor uw aandacht.

Ik heb gezegd.

Geraadpleegde bronnen

- Bijnen, E. J. (1990). Steekproeven. In J. H. G. Segers & J. A. P. Hagenaars (Eds.), *Sociologische Onderzoeksmethoden deel II: Technieken van Causale Analyse* (pp. 93-117). Assen: Van Gorcum.
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 233-255.
- Cloin, M., Kamphuis, C., Schols, M., Tiessen-Raaphorst, A., & Verbeek, D. (2011). *Nederland in een dag: Tijdsbesteding in Nederland vergeleken met die in vijftien andere Europese landen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Eurostat. (2015a). Tourism statistics. *Statistics Explained*. Bron:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics
- Eurostat. (2015b). *Preferences of Europeans towards Tourism, January 2015. Basic bilingual questionnaire*. European Commission, Eurostat: Publications Office of the European Union.
- Mills, A. S., Um, S., McWilliams, E. G., & Hodgson, R. W. (1987). The Importance of Random Sampling When Conducting Visitor Surveys. 1987, 5(2).
- Mommaas, H., van den Heuvel, M., & Knulst, W. (2000). *De vrijetijdsindustrie in stad en land: Een studie naar de markt van belevenissen*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Valentine, K., Allison, M.T., and Schneider, I. (1999). The One-Way Mirror of Leisure Research: A Need for Cross-National Social Scientific Perspectives. *Leisure Sciences*, 21(3): 241-246.

Colofon

copyright

John Gelissen

vormgeving

Beelenkamp ontwerpers, Tilburg

fotografie omslag

Maurice van den Bosch

druk

PrismaPrint, Tilburg University

